

<https://doi.org/10.15407/rksu.42.275>

УДК 016:004.65]:[94(=411.16)(477)"1991/..."

Сергій Гірік, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу соціогуманітарних,
технічних і природничих наук, Державна наукова установа
«Енциклопедичне видавництво», старший викладач кафедри
історії, Національний університет «Києво-Могилянська
академія» (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-2535-3924

E-mail: sergiusz.1985@gmail.com

Віталій Черноіваненко, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу фонду юдаїки
Інституту рукопису, Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0001-9121-9953

E-mail: chernoivanenko@nbuv.gov.ua

БІБЛІОГРАФІЧНА БАЗА «ЄВРЕЙСЬКІ СТУДІЇ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ»: ПЕРЕДУМОВИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ

Мета роботи. Стаття має на меті обґрунтувати практичну потребу і принципи створення бібліографічного ресурсу «Єврейські студії в незалежній Україні». Проект спрямовано на подолання інформаційної розпорошеності й систематизацію всього масиву публікацій (академічних, науково-популярних та мультимедійних), що з'явилися в Україні з 1991 року. **Методологія.** У дослідженні використано порівняльно-типологічний аналіз: український досвід бібліографування зіставлено із закордонними аналогами (зокрема ізраїльською базою RAMBI). Для класифікації різножанрових джерел застосовано системний підхід, а для опрацювання ефемерних інтернет-публікацій і аудіовізуального контенту — методи цифрової гуманітаристики (Digital Humanities). **Наукова новизна.** Уперше в українському науковому

Цитування: Гірік С., Черноіваненко В. Бібліографічна база «Єврейські студії в незалежній Україні»: передумови і перспективи створення. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2026. № 3 (42). С. 275—288. <https://doi.org/10.15407/rksu.42.275>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

дискурсі запропоновано модель бібліографічної бази розширеного типу, яка виходить за межі суто академічного канону. Доведено доцільність включення до бази інтерв'ю з дослідниками, каталогів виставок, медіапроектів і малотиражних регіональних видань як критично важливих джерел для реконструкції історії становлення української юдаїки. Сформульовано спеціальну систему метаданих, що враховує особливості фіксації цифрових об'єктів і місця фізичного зберігання рідкісних праць. **Висновки.** Створення пропонованого довідкового ресурсу є важливим етапом інституціалізації єврейських студій в Україні. Воно дозволить не лише забезпечити тяглість наукових досліджень і запобігти дублюванню тем, а й інтегрувати український інтелектуальний продукт у глобальний науковий простір. База покликана стати динамічним інструментом, що відображає еволюцію взаємодії академічної спільноти й суспільства в питаннях вивчення єврейської спадщини.

Ключові слова: єврейські студії, юдаїка, Україна, бібліографічна база даних, незалежність, наукові публікації, наукова періодика, цифрові ресурси, цифрова гуманітаристика, культурна спадщина.

Актуальність теми дослідження. Проголошення незалежності України 1991 року стало своєрідним вододілом у розвитку соціально-гуманітарних галузей в Україні. Розпад СРСР уможливив повторне відкриття для дослідників тем, вивчення яких десятиліттями перебувало під ідеологічним тиском або було практично забороненим. Одним із напрямів наукового знання, що пройшов шлях від поодиноких розвідок до інституціалізованої наукової галузі, стали єврейські студії (юдаїка). За 35 років українські дослідники сформували колосальний масив знань, що охоплює сфери історії, мово- і літературознавства, мистецтвознавства, філософії й релігієзнавства, політології й соціології.

Поряд із тим зростання кількості публікацій, що створювалися як у Києві, так і в регіонах, зумовило певну інформаційну розпорошеність. Цей масив існує в різних форматах: від індивідуальних і колективних монографій до неопублікованих дисертацій, від статей у спеціалізованих журналах до принагідних публікацій у непрофільних виданнях, від тез у збірниках регіональних конференцій до формально «науково-популярних» статей у ненаукових журналах або супровідних матеріалів до каталогів виставок, які мають наукове значення.

Ця розпорошеність зумовила потребу в узагальненні доробку українських науковців, а також оприлюднених в Україні праць іноземних дослідників, присвячених юдаїці. Багато таких праць, зокрема виданих у 1990-х роках за межами Києва, Львова, Харкова й Одеси, залишилися непоміченими академічною спільнотою. Разом із тим деякі із цих забутих праць залучили до наукового обігу невідомі матеріали з державних або родинних архівів і дотепер не застаріли. Повернення таких студій до академічного дискурсу можна забезпечити шляхом створення бібліографічного ресурсу, який міститиме інформацію не лише про факт їхнього існування, а і про

їхній зміст (на рівні ключових слів і, за наявності, анотацій). Варто також зазначити, що більшість публікацій з єврейських студій, що вийшли друком в Україні у 1990-х і 2000-х роках, присвячено «україноюдаїці», тобто сфері, що стосується історії й культури саме українських євреїв, а також українсько-єврейським узаєминам (термін належить Мартенові Феллеру [7, с. 3]). Дана специфіка включає ці роботи одночасно і до єврейських студій, і до україністики. Таке позиціонування значно розширює цільову аудиторію подібних праць і відповідно бібліографічної бази, що міститиме довідки про них.

Створення зазначеної бази, роботу над якою започаткувала Українська асоціація юдаїки в партнерстві з ЮНЕСКО за підтримки Європейського Союзу, неможливе без історіографічного аналізу передумов і методологічного огляду перспектив її формування¹.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремих наукових праць або бібліографічних ресурсів, які б охоплювали масив українських публікацій і неоприлюднених дисертацій з юдаїки за період 1991—2026 років, дотепер не існує. Втім, дослідники цієї тематики можуть врахувати досвід підготовки бібліографічних видань і баз з інших тем, що створювалися в попередні десятиліття. Серед них можна назвати науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Євреї в Україні» (у 2 частинах), опублікований Книжковою палатою України (тепер Книжкова палата України імені Івана Федорова) в 1999—2000 роках [3; 4]. До нього вміщено довідки про видання 1917—1941 років, проте тематична рубрикація довідника може слугувати одним зі зразків для майбутньої бази. Слід, однак, зазначити, що опис охоплених ним бібліографічних позицій надміру лаконічний. Це є логічним для паперового довідника, але в онлайн-базі можливо розмістити значно повнішу інформацію. Аналогічно, як зразок для рубрикації, може бути використаний покажчик «Євреї і єврейське питання в літературі радянського періоду» Наума Рутберга й Інги Підевич (2000) [5]. На відміну від покажчика Книжкової палати України, він не сортує бібліографічні позиції за типами видань, однак докладніше рубрикує їх за тематикою. Крім того, цей довідник містить невелику кількість територіально українських російськомовних публікацій 1991 року, які можуть увійти до бібліографічної бази «Єврейські студії в незалежній Україні». Винятково з довідковою метою під час наповнення бази слід буде врахувати досвід підготовки покажчика «Газети національних спільнот України 1988—2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського» (2023) [2].

Протягом роботи над майбутньою базою необхідно буде також врахувати досвід іноземних дослідників і бібліографів. Передусім ідеться про

¹ Дослідження виконано в рамках проекту Української асоціації юдаїки «Бібліографічна база «Єврейські студії в незалежній Україні»» в партнерстві з ЮНЕСКО за фінансової підтримки Європейського Союзу.

здобутки команди, що працює над базою «RAMBI — Index of Articles on Jewish Studies» (проект Національної бібліотеки Ізраїлю в Єрусалимі, започаткований у паперовій формі 1966 року, а після публікації 50 томів покажчика переведений в онлайн-формат) [8]. Ця база охоплює статті, а не монографії, а також не враховує «умовно академічні» публікації (тези доповідей на конференціях, супровідні тексти до каталогів тощо). В умовах міцно інституціоналізованої юдаїки це в цілому виправдано, однак в українському контексті такий підхід за визначенням зробить майбутню базу неповною. Попри це, підхід творців RAMBI до рубрикування матеріалу й розроблені ними механізми пошуку є дуже зручними й можуть бути одним зі зразків для наслідування.

Крім того, корисним буде вивчення структури окремих вузькотематичних баз, як-от бази перекладів неєврейських текстів єврейськими мовами «JEWТАСТ (Jewish Translation and Cultural Transfer)» [9] та системи пошуку, покладеної в основу онлайн-каталогу меморіалу Яд-Вашем [10].

Мета дослідження. Мета статті полягає в теоретичному і практичному обґрунтуванні створення цілісного бібліографічного ресурсу, покликаного систематизувати масив публікацій з єврейських студій в Україні, що вишли від 1991 року дотепер.

Виклад основного матеріалу. «Реабілітація» академічної юдаїки в Україні розпочалася майже синхронно із проголошенням незалежності. Перший академічний осередок, що мав на меті дослідження єврейської проблематики, цілком логічно був створений саме у стінах Центральної наукової бібліотеки імені В.І. Вернадського АН УРСР (тепер Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, НБУВ). Ним став сектор науково-технічної обробки літератури обмінно-резервного фонду, що пізніше був реорганізований у відділ фонду юдаїки Інституту рукопису НБУВ. Серед іншого цей структурний підрозділ займався бібліографією доробку українських дослідників юдаїки, накопиченого до розгрому цієї галузі, а також бібліографуванням поточних надходжень. Закономірно, що вже на першій науковій конференції з юдаїки в Україні (вона відбулася за два місяці до проголошення незалежності) було виголошено доповідь з історії цього сектору і його зібрання [6]. Прикметно, що матеріали згаданої конференції видано не книжкою, а у формі спецвипуску часопису Народного руху України «Світ», а як синонім до на той час іще неусталеного слова «юдаїка» її учасники вживають термін «євреєзнавство».

Упродовж першого десятиліття 1990-х років відбувався процес накопичення знань з історії й культури євреїв України, а також формування перших центрів юдаїки (історія їхньої появи варта окремого дослідження). У цей період формується тематичний діапазон досліджень з єврейських студій, які поряд із власне «україноюдаїкою» поступово розширюють тематичний діапазон. Зокрема, дослідники історії євреїв Галичини часто зану-

рюються в історію євреїв Центрально-Східної Європи в цілому (передусім Польщі), фахівці з історії Голокосту в Україні, крім власне фактологічного аналізу подій на українських землях, переходять до ширших узагальнень і порівнянь. Крім того, наприклад, дослідження перебігу депортацій галицьких євреїв до табору смерті Белжець (територія сучасної Польщі) вимагало приділення уваги власне історії вбивств у цьому таборі, а вивчення історії депортації буковинських євреїв до Трансністрії потребувало аналізу відносин між депортованими і єврейськими організаціями в довоєнних межах Румунії. Хвиля *алиї* з України до Ізраїлю викликала зростання інтересу українських науковців до ситуації як у цій країні, так і на Близькому Сході в цілому. Спектр ізраїлезнавчих праць дуже широкий — від історичних, політологічних і соціологічних починаючи від 1990-х років до появи у 2000-х роках природничих, як-от студія Ігоря Гуревича «Генетико-демографічний аналіз наркоманії в Ізраїлі» (дисертація на здобуття ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю «Генетика», ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007).

1990-ті роки позначилися також появою періодичних і продовжуваних видань з єврейських студій. Першим із них став літературно-науковий альманах «Єгупець» (засновано 1995 року, спершу був органом Асоціації юдаїки України, тепер — видання Центру досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства Національного університету «Києво-Могилянська академія»). Після нього з'явилися харківський журнал «Истоки» (1997—2005), збірник матеріалів конференцій «Запорожские еврейские чтения» (з 1997 року, згодом переріс рамки збірника тез і перетворився на щорічник). Під час роботи над створенням бібліографічної бази кожне таке видання потребуватиме фронтального перегляду з описом усіх матеріалів, що становлять інтерес для науковців і викладачів. Те ж саме стосується започаткованих у 2000-х і 2010-х роках журналів і збірників «Проблеми історії Голокосту: український вимір», «Голокост і сучасність», «Хозарський альманах», «Євреї Лівобережної України» та інших, а також міждисциплінарного щорічника «Judaica Ukrainica» (засновано 2012 року, з 2015 є органом Української асоціації юдаїки). Створені в останні два десятиліття періодичні і продовжувані видання від перших номерів висували суворіші вимоги до академічного рівня і стилю пропонованих читачам матеріалів. Вони також зазвичай супроводжували статті і джерельні публікації анотаціями та ключовими словами, що, безумовно, полегшить працю бібліографів.

У процесі підготовчої роботи зі створення майбутньої бази її розробникам довелося зіткнутися з кількома важливими викликами. Перший із них стосується власне змісту бази і є найсерйознішим. Необхідно було відповісти на ключове питання: що саме до неї включати?

Орієнтація на створені попередниками зразки, зокрема на ізраїльську базу RAMBI, наштовхувала на звужений підхід з охопленням винятково

академічних публікацій і дисертацій. Однак у багатьох випадках саме такі матеріали є достатньо добре бібліографованими. Монографії, наукові журнали і збірники статей здебільшого надходили до центральних бібліотек в обов'язкових примірниках навіть у 1990-х роках і були каталогізовані, а також описані в покажчиках Книжкової палати України «Літопис книг» і «Літопис журнальних статей». Захищені в Україні кандидатські і докторські дисертації як до 1991, так і після проголошення незалежності та створення 1992 року ВАК України, описано в каталогах НБУВ і УкрІНТЕІ. Те ж саме стосується джерельних публікацій, довідників та покажчиків (архівних і бібліографічних). Їхнє охоплення значною мірою спростить пошукову роботу сучасних і майбутніх дослідників і підвищить видимість єврейських студій як галузі, однак спектр публікацій, цікавих цільовій аудиторії створюваного ресурсу, значно ширший.

Розширення бібліографічного ресурсу за межі «канону» академічних текстів (монографій, статей і дисертацій) в українському контексті є стратегічною необхідністю. На відміну від країн, у яких єврейські студії з початку XIX ст. (поява «Wissenschaft des Judentums») завжди були легітимним полем досліджень, український контекст виглядає принципово інакше. Після короткого часу інституціоналізації в межах УАН / ВУАН (зокрема на рівні періодичних і продовжуваних видань) у міжвоєнну епоху й розгрому після Другої світової війни відкрите здійснення досліджень з єврейських студій в Україні стало неможливим. Достатньо згадати, що від закінчення Другої світової війни до 1990-х років в УРСР було захищено лише одну дисертацію з юдаїки — працю білоруського історика Євгена Рінбурга «Становище єврейських народних мас у Білорусі в 60—70-ті рр. XIX ст.» (передісторію, обставини й перебіг цього захисту у стінах КДУ імені Тараса Шевченка 1946 року описав у спогадах Саул Боровий, який був одним з опонентів [1, с. 217—222]).

Юдаїка в Україні відроджувалася в умовах, коли межа між академічною наукою, просвітництвом та публічною дискусією була дуже тонкою. Обрання для дослідження «непопулярної» теми часто було свідомим кроком, пов'язаним із прагненням науковця популяризувати й «легітимізувати» її для ширшої аудиторії (як євреїв, так і неєвреїв). Із цієї причини науковці, які порушували теми з юдаїки, шукали можливостей представити підсумки своїх студій у непрофільній науково-популярній або громадсько-політичній пресі, а також в обштинній періодиці єврейських громад. Нерідкісними є випадки, коли на шпальтах газет або громадсько-політичних журналів публікувалися попередні результати досліджень, які в подальші роки так і не було розвинуто. У такому разі газетні й журнальні статті, детальні звіти про публічні лекції в розділі «Хроніка» обштинних газет, а також розгорнуті інтерв'ю науковців (зокрема регіональних, які часто мали менше можливостей для публікації) є єдиною фіксацією їхньої праці і як такі безумовно

заслужують на бібліографування. Це серед іншого стосується інтерв'ю і краєзнавчих статей, пов'язаних з історією Голокосту в конкретній місцевості — завдяки зусиллям місцевих істориків як єврейського, так і неєврейського походження починаючи з 1990-х років такі матеріали порівняно регулярно публікувалися в газетах єврейських громад. Наведений у них фактологічний матеріал часто базується на польових дослідженнях, зокрема документуванні усної історії, причому далеко не всі такі матеріали пізніше було розгорнуто в «конвенційні» наукові статті або хоча б науково-популярні книжки. Крім того, часто в таких публікаціях містяться відомості про пам'ятки, які згодом було втрачено або змінено, а також фотографії, що зафіксували їхній стан на момент виходу статті або репортажу. Як приклад можна навести численні нариси Якова Хонігсмана у львівській пресі, передусім у газеті «Шофар». Поряд із краєзнавчими й популярними публікаціями важливими для документування історії розвитку академічної юдаїки в Україні є ювілейні вітальні статті та некрологи історикам єврейської проблематики та єврейським громадським діячам в общинній пресі. Часто-густо ці матеріали містять унікальні біографічні матеріали, фрагменти спогадів тощо.

Інший різновид видань з юдаїки, які зазвичай оминають увагою бібліографи, — різноманітні ерhemera, а серед них — каталоги й буклети мистецьких і наукових виставок. Єврейська спадщина України значною мірою представлена в пам'ятках матеріальної культури, більшість яких у радянський час було розпорошено по музейних запасниках. Станом на 1991 рік предмети єврейської культури містилися в постійній експозиції лише двох музеїв — Львівського музею історії і релігії й Музею класика єврейської літератури Шолом-Алейхема в Переяславі-Хмельницькому (тепер Переяслав). Каталоги й буклети виставок часто є єдиним джерелом, в якому зафіксовано й науково описано юдейські ритуальні предмети, стародруки або твори єврейського декоративно-прикладного мистецтва, що перебувають у зібраннях як державних, так і комунальних й общинних музеїв, а також у приватних колекціях. Вступні статті до таких каталогів і супровідні тексти до буклетів часто готують провідні фахівці з історії єврейського мистецтва й матеріальної культури. Іноді ці публікації за науковим рівнем не поступаються статтям у фахових журналах, проте часто залишаються «невидимими» для стандартних бібліографічних покажчиків і бібліотечних каталогів. Попри те, що в разі залучення для роботи над каталогами аматорів точність атрибуції й опису окремих предметів іноді викликає сумніви, саме через такі каталоги й буклети здійснюється первинне введення нововиявлених пам'яток у науковий обіг. Під час описування подібних матеріалів перед розробниками майбутньої бази постає додатковий виклик: іноді ці видання є зразками «самвидаву», їхні вихідні дані неповні. Це, однак, не виправдовує можливу відмову від їхнього бібліографування.

Інший блок «нетрадиційних» матеріалів для академічної бібліографічної бази — науково-популярні матеріали й есеїстика. Завдяки зусиллям дослідників, що активно займаються публічною історією, юдаїка в Україні не мала шансів залишитися кабінетною дисципліною. Матеріали на єврейську тематику, які складно назвати вузько науковими, регулярно публікувалися в інтелектуальній і професійній неакадемічній періодиці як принагідно (зокрема в часопису «Критика» з моменту його заснування 1997 року), так і у форматі спеціальних випусків (часопис «І», журнал «Антиквар» тощо). Учасниками цих проєктів неодноразово ставали визнані науковці, серед яких є як фахівці з юдаїки, так і дослідники, котрі десятиліттями працювали на межі з єврейськими студіями і виявляли інтерес до цієї галузі. Бібліографування цих праць дозволить дослідникам проаналізувати, як наукове знання впливало або намагалось впливати на суспільні стереотипи. Крім того, згадані інтелектуальні видання часто є популярними серед викладачів університетів і вчителів шкіл. Завдяки цьому вони впливали на еволюцію змісту курсів з історії України і всесвітньої історії у ЗВО, а також на зміст окремих уроків (зокрема факультативного краєзнавчого блоку) в середніх школах.

Епіцентром єврейської історії є малі міста України, багато з яких у минулому були *штетлами* (єврейськими містечками). Чимало цінних розвідок із локальної історії вийшли друком у збірниках місцевих краєзнавчих музеїв або невеликих педагогічних університетів символічним накладом у 50—100 примірників. У 1990-х і (меншою мірою) у 2000-х роках їхні обов'язкові примірники часто не надходили або надходили нерегулярно до центральних бібліотек. Включення до бази цих видань дозволить подолати «столицецентричність» ресурсу, його зосередженість винятково на публікаціях таких наукових центрів, як Київ, Львів, Харків, Дніпро, Одеса, Рівне й Чернівці. Це суттєво змінить оптику майбутніх досліджень з юдаїки й удоступнить ширшій аудиторії інформацію про знахідки регіональних дослідників, які працювали з фондами місцевих музеїв і бібліотек.

Крім того, база має охопити ще кілька «нестандартних» видів видань, які перебувають на межі з академічною літературою. Серед них слід, зокрема, згадати підручники й посібники для університетів і видані окремими брошурами методичні матеріали для спецкурсів, що читалися в ЗВО. Підручники та посібники для університетів узагальнюють дані багаторічних студій їхніх авторів й іноді є переробленими та виправленими версіями власне досліджень. Натомість опубліковані окремими брошурами методичні матеріали — це важливий документ з історії становлення академічної юдаїки як «легітимної» наукової галузі в Україні, кола порушуваних викладачами тем, переліків літератури, яку вони рекомендували студентам, і т. д.

Набір полів для опису в бібліографічній базі «Юдаїка в незалежній Україні»

Поле бібліографічного опису	Коментар
Тип видання	Визначає приналежність бібліографічної позиції до певної групи
Автор / упорядник / перекладач / редактор	
Назва	
Мова оригіналу (для перекладів)	Особливо важливий для перекладних публікацій з юдаїки, зокрема для атрибутування непрямих перекладів
Порядковий номер видання	Для перевидань
Місце видання	
Видавництво	
Друкарня	У разі відсутності видавництва
Відповідальна за випуск установа / організація	У разі, якщо це є принципово важливим для опису (буклети й каталоги, університетські й музейні збірники, навчальні видання тощо)
Рік / роки (для книг)	
Наявність ілюстрацій	
Дизайнер	Видання з юдаїки часто оформлюють відомі художники, тож ця графа опису буде корисною для майбутніх дослідників книжкової графіки
Кількість сторінок	
Анотація	За наявності в описуваному виданні
Наклад	
ISBN	
Ключові слова	У разі відсутності в описуваному виданні їх повинні сформулювати укладачі бази
Мова	Мова або мови публікації
Назва періодичного або продовжуваного видання	Вказується в описах статей із журналів, альманахів або збірників
Діапазон сторінок	
Назва тематичного випуску	Для «єврейських» спецвипусків інших видань
ISSN	У разі опису спецвипуску як цілісного видання

Поле бібліографічного опису	Коментар
Вебсайт	Вебсайт журналу або продовжуваного видання (якщо описується спецвипуск)
URL	URL конкретного матеріалу, розміщеного онлайн
Назва веб-ресурсу	Назва вебсайту, на якому розміщено описуваний електронний матеріал
Рік / роки (для журналів і альманахів)	
Дата публікації (для веб-ресурсів і газетних матеріалів)	
Кількість томів (для книг)	
Том, номер (для журналу або продовжуваного видання)	
Тип дисертації (для дисертацій)	Кандидатська, докторська або PhD
Тип навчального матеріалу	Підручник, посібник, методичні матеріали тощо
DOI	
Місця збереження	Якщо підтверджено наявність публікації у НБУВ, ЛННБ імені В. Стефаника, ОННБ, ХДНБ імені В. Короленка або іншій книгозбірні, в описі ставиться відповідна позначка

Ще один неочевидний різновид публікацій — переклади художньої або релігійної літератури. Більшість таких видань не належить до академічної юдаїки, однак є варті уваги винятки. Передусім це переклади, супроводжені науковим апаратом, який має самостійну наукову цінність, і навіть окремі переклади без наукового апарату, що вперше впровадили важливі для розуміння єврейської інтелектуальної традиції тексти в український контекст. Серед таких видань не можна не згадати численні матеріали в альманасі «Єгупець» і частину перекладів з івриту та їдишу, опублікованих окремими книжками в останні роки.

У сучасних умовах зосереджувати бібліографічну базу винятково на паперових публікаціях є некоректним. Включення цифрових та аудіовізуальних матеріалів, розміщених онлайн, є критичною умовою релевантності сучасної бібліографічної бази. У XXI ст. інтелектуальний продукт часто існує винятково в цифровій формі, що, однак, не впливає на його якість і статус оприлюдненого матеріалу. Зокрема, це стосується відеозаписів публічних лекцій та інтерв'ю або цілих циклів інтерв'ю, аудіогідів для музе-

їв або екскурсій містом, онлайн-версій виставок, які часто залишаються в онлайн-доступі безстроково — як своєрідний архів інтелектуальних зусиль кураторів і консультантів. Протягом роботи над базою її укладачам доведеться здійснити відбір онлайн-публікацій як текстового, так і мультимедійного характеру, що збережуть наукову або навчальну цінність упродовж років. З огляду на ймовірність припинення роботи окремих веб-ресурсів, бажано розглянути доцільність архівування таких матеріалів у веб-архівах за умови дотримання авторських прав.

Наступні питання, що постають перед розробниками бази: як описувати? які поля використати? Вони не можуть мати однозначної відповіді з огляду на розмаїття типів видань, які планується охопити. Для традиційних академічних, науково-популярних і навчальних публікацій поля установлені: *автор / перекладач / упорядник / редактор, назва, місце видання, видавництво, рік, DOI (за наявності), кількість або номери сторінок, ключові слова, анотація*. Водночас, враховуючи специфіку видань з юдаїки, можна запропонувати такий стандартний набір (див. таблицю).

Завдяки позначці про наявність конкретної бібліографічної позиції у фондах певної бібліотеки, користувач бази отримає змогу не лише дізнатися про існування цієї публікації, а й відвідати відповідну книгозбірню або дистанційно замовити копію потрібного матеріалу.

Наукова новизна дослідження полягає в першій спробі комплексного аналізу передумов і перспектив створення спеціалізованої бібліографічної бази, що має на меті охопити весь спектр наукових і науково-популярних публікацій з єврейських студій в Україні від 1991 року.

Висновки. Потребу в підготовці бібліографічної бази «Єврейські студії в незалежній Україні» зумовлено проблемою розпорошеності публікацій, що вийшли друком після 1991 року. Для українського контексту стратегічно важливо вийти за межі суто академічного «канону» монографій та дисертацій, оскільки відродження юдаїки в Україні відбувалося в умовах балансування дослідників між наукою, просвітництвом і участю в публічних дискусіях. Саме тому ресурс має охоплювати максимально широкий спектр публікацій: від власне академічних праць до науково-популярних книжок, від університетських підручників до каталогів і буклетів виставок, що часто є єдиним джерелом наукового опису розпорошеної матеріальної спадщини, від розгорнутих інтерв'ю науковців до статей у періодиці єврейських громад. Врахування малотиражних регіональних видань дозволить подолати «столицецентричність» й унаочнити внесок у розвиток галузі дослідників із невеликих міст. Критично важливо також бібліографувати цифрові й аудіовізуальні джерела, зокрема відеозаписи публічних лекцій і мультимедійні проекти, що існують винятково онлайн. Завдяки розробленій системі специфічних метаданих, що фіксують не лише стандартні вихідні дані, а й місця фізичного збереження рідкісних видань у

книгозбірнях, база може стати функціональним інструментом для сучасних дослідників. Це створить надійне підґрунтя для подальшої інституціалізації юдаїки як академічної дисципліни й інтеграції українського інтелектуального продукту у глобальний науковий простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровой С. Воспоминания. Москва—Иерусалим : Гешарим, 1993. 384 с.
2. Газети національних спільнот України 1988—2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: науково-довідкове видання / авт.-уклад. О.С. Залізничук, І.М. Швець. Київ, 2023. 312 с.
3. Євреї в Україні: Науково-допоміжний бібліографічний покажчик, 1917—1941 / Книжкова палата України ; уклад.: Н.А. Дехтярьова, Є.Г. Кузнецова, Н.Л. Македон, В.В. Журавльова. У 2 ч. Ч. 1. Київ : Книжкова палата України, 1999. 186 с.
4. Євреї в Україні: Науково-допоміжний бібліографічний покажчик, 1917—1941 / Книжкова палата України ; уклад.: Н.А. Дехтярьова, Є.Г. Кузнецова, Н.Л. Македон, В.В. Журавльова. У 2 ч. Ч. 2. Київ : Книжкова палата України, 2000. 242 с.
5. Рутберг Н.И., Пидевич И.Н. Евреи и еврейский вопрос в литературе советского периода. Хронологически-тематический указатель литературы, изданной за 1917—1991 гг. на русском языке / отв. ред. И.А. Беседин. Москва : Грантъ, 2000. 600 с.
6. Сенченко М., Сергеева І. З історії формування колекції єврейської літератури Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського Академії наук УРСР // Світ. 1991. № 3—4. С. 64—67.
7. Феллер М. Про наших великих духом: есеї з україноюдаїки. Львів : Сполом, 2001. 128 с.
8. [Without an author]. About Rambi. URL: <https://www.nli.org.il/en/research-and-teach/catalogs/bibliographic-databases/rambi>
9. [Without an author]. JEW TACT. About. URL: <https://aranne5.bgu.ac.il/jtact/index.php>
10. [Without an author]. The Yehuda Schwarzbaum Online Library. URL: <https://collections.yadvashem.org/en/library>

Отримано 12 березня 2025 р.

REFERENCES

1. Borovoi S. Vospominaniia [Memoirs]. Moscow—Jerusalem : Gesharim, 1993. 384 p. [In Russian].
2. Hazety natsionalnykh spilnot Ukrainy 1988—2004 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho: naukovy-dovidkove vydannia [Newspapers of Ukraine's national communities, 1988—2004, in the collections of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine: reference publication] / O.S. Zalizniuk, I.M. Shvets (Comps.). Kyiv, 2023. 312 p. [In Ukrainian].
3. Yevrei v Ukraini: Naukovo-dopomizhnyi bibliohrafichnyi pokazhchik, 1917—1941 [Jews in Ukraine: academic and auxiliary bibliographic index, 1917—1941] / N.A. Dekhtiarova, Ye.H. Kuznetsova, N.L. Makedon, V.V. Zhuravlova (Comps.). In 2 parts. Part 1. Kyiv: Book Chamber of Ukraine, 1999. 186 p. [In Ukrainian].

4. Yevrei v Ukraini: Naukovo-dopomizhnyi bibliohrafichnyi pokazhchyk, 1917—1941 [Jews in Ukraine: academic and auxiliary bibliographic index, 1917—1941] / N.A. Dekhtiarova, Ye.H. Kuznetsova, N.L. Makedon, V.V. Zhuravlova (Comps.). In 2 parts. Part 2. Kyiv : Book Chamber of Ukraine, 2000. 242 p. [In Ukrainian].
5. Rutberg N.I., Pidevich I.N. Evrei i evreiskii vopros v literature soetskogo perioda. Khronologicheskii-tematicheskii ukazatel literatury, izdannoï za 1917—1991 gg. na ruskom iazyke [Jews and the Jewish Question in Soviet Literature. Chronological and Thematic Index of Literature Published in Russian in 1917—1991] / I.A. Besedin (Ed.). Moscow : Grant, 2000. 600 p. [In Russian].
6. Senchenko M., Serhieieva I. Z istorii formuvannia kolektsii yevreiskoi literatury Tsentralnoi naukovoï biblioteki im. V.I. Vernadskoho Akademii nauk URSR [On the History of the Development of the Jewish Literature Collection at the V.I. Vernadskyi Central Scientific Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian Soviet Socialist Republic]. *Svit* [The World]. 1991. No. 3—4. P. 64—67 [In Ukrainian].
7. Feller M. Pro nashykh velykykh dukhom: esei z ukrainoiudaiky [On Our Great in Spirit: Essays on Ukrainian-Jewish Relations]. Lviv: Spolom, 2001. 128 p. [In Ukrainian].
8. About Rambis. Retrieved from: <https://www.nli.org.il/en/research-and-teach/catalogs/bibliographic-databases/rambi>
9. JEW TACT. About. Retrieved from: <https://aranne5.bgu.ac.il/jtact/index.php>
10. The Yehuda Schwarzbaum Online Library. Retrieved from: <https://collections.yadvashem.org/en/library>

Received on March 12, 2025

Serhiy Hirik

State Research Institution “Encyclopedia Press” (Kyiv, Ukraine)

National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-2535-3924

E-mail: sergiusz.1985@gmail.com

Vitaly Chernovanenko

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-9121-9953

E-mail: chernovanenko@nbuv.gov.ua

BIBLIOGRAPHIC DATABASE “JEWISH STUDIES IN INDEPENDENT UKRAINE”: PREREQUISITES AND PROSPECTS

Purpose. The study aims to provide a theoretical justification and define the practical principles for developing the “Jewish Studies in Independent Ukraine” database. The project seeks to overcome information fragmentation by systematizing the full spectrum of publications — academic, popular, and multimedia — released in Ukraine since 1991. **Methodology.** The study employs a comparative-typological analysis to correlate Ukrainian bibliographic practices with international analogs (specifically the Israeli RAMBI database). A systems approach is applied to classify multi-genre sources, alongside digital humanities methods for processing ephemeral web publications and audiovisual content. **Scientific novelty.** For the first time in Ukrainian academic discourse, the authors propose a model for an expanded

bibliographic database that extends beyond the strictly academic canon. The study substantiates the inclusion of interviews with researchers, exhibition catalogs, media projects, and local small-run publications as critical sources for reconstructing the history of Jewish Studies in Ukraine. Furthermore, a specialized metadata system is formulated, accounting for the nuances of indexing digital objects and the physical locations of rare works. **Conclusions.** The development of the proposed reference resource marks a significant stage in the institutionalization of Jewish Studies in Ukraine. It ensures research continuity, prevents thematic duplication, and integrates Ukrainian intellectual output into the global academic space. The database is designed as a dynamic tool reflecting the evolving interaction between the academic community and society in the study of Jewish heritage.

Key words: Jewish Studies, Judaica, Ukraine, bibliographic database, independence, academic publications, scientific periodicals, digital resources, digital humanities, cultural heritage.